

چکیده گزارش پیش نشست نظم منطقه ای و موازنه قدرت در خاورمیانه در پیامد جنگ اوکراین

نهمین پیش نشست همایش بین المللی "نظم جدید بین الملل، بحران اوکراین و جایگاه جمهوری اسلامی ایران" با عنوان نظم منطقه ای و موازنه قدرت در خاورمیانه در پیامد جنگ اوکراین با سخنرانی اساتید و صاحب نظران حوزه خاورمیانه و روابط بین الملل و حضور جمعی از تحلیلگران و علاقه مندان روابط بین الملل برگزار شد. در این نشست بعد از اعلام خیرمقدم ریاست محترم پژوهشکده مطالعات سیاسی، روابط بین الملل و حقوق، آقای دکتر محمدعلی فتح الهی و بیان مقدمه‌ای از سوی مدیر نشست، آقای دکتر علی اکبر اسدی مدیر گروه مطالعات منطقه‌ای، آقای دکتر رحمن قهرمانپور کارشناس ارشد مسایل منطقه و بین الملل و دکتر حسن احمدیان عضو هیات علمی دانشگاه تهران به ایراد سخنرانی پرداختند.

دکتر رحمن قهرمانپور به عنوان سخنران نخست نشست ابتدا به ویژگیهای نظم خاورمیانه متأثر از قدرتهای بزرگ اشاره کردند و سپس ضمن تبیین وضعیت منطقه قبل از جنگ اوکراین تلاش نمودند تا به تحلیل اثرات جنگ اوکراین بر خاورمیانه بپردازند. ایشان در ابتدای سخنان خود بر ویژگی های نظم خاورمیانه متأثر از قدرتهای بزرگ تاکید کردند که عبارت بودند از: آسیب پذیری و ضعف در برابر قدرتهای بزرگ؛ ضعف دولتها بدین معنی که قدرت دولتها متأثر از توسعه اقتصادی نیست و؛ آسیب پذیری دولتها در برابر هویت‌های فراملی از جمله هویت‌های مذهبی و قومی مانند پان عربیسم. دکتر قهرمانپور در ادامه به وضعیت خاورمیانه در دوره قبل از جنگ اوکراین اشاره کردند که از مهمترین روندها و مولفه های آن می توان به تصمیم آمریکا به کاهش حضور نظامی در منطقه، تلاش روسیه برای افزایش حضور در خاورمیانه به خصوص بعد از ورود به جنگ سوریه و نگاه اقتصادی چین به منطقه و عدم تمایل به حضور نظامی در منطقه اشاره کرد.

دکتر قهرمانپور در ادامه سخنان خود در تبیین اثرات جنگ اوکراین بر نظم خاورمیانه به محورها و تحولات مختلفی اشاره کردند. در حالی که ورود چین به رقابتهای هسته ای باعث تضعیف مزیت هسته ای روسیه شده است، اما مهمترین چالشهای روسیه به سلاحهای هسته ای نامتعارف مربوط است. به اعتقاد دکتر قهرمانپور افول سطح قدرت روسیه در رقابت با چین و آمریکا در نتیجه جنگ اوکراین باعث می شود تا روسیه با کاهش توان برای اثرگذاری بر معادلات خاورمیانه مواجه باشد. در مقابل به نظر می رسد در دوره احیر حضور چین در خاورمیانه جدی تر می شود. به خصوص چینها در تلاش هستند تا خلیج فارس را به حوزه اصلی نفوذ خود تبدیل کنند. ضمن اینکه امریکاییها دو خط قرمز اصلی خود یعنی پتروپوان و ایجاد پایگاههای نظامی را برای نوع نقش آفرینی چین در خلیج فارس لحاظ می کنند. ضمن اینکه آمریکا برای تداوم یا کاهش حضور در خاورمیانه در سطح داخلی اجماع نداشته و با عدم قطعیهایی در این خصوص روبروست. از دیگر موضوعات جدید ناشی از جنگ اوکراین به باور دکتر قهرمانپور می توان به تشدید رقابتهای درون منطقه ای اشاره کرد.

دکتر احمدیان به عنوان سخنران دوم نشست در بخش نخست سخنان خود ضمن اشاره به مفهوم نظم و ارایه تعریفی در خصوص نظم منطقه ای به تبیین نقاط عطف در نظمهای پیشین در منطقه خاورمیانه پرداختند. به اعتقاد ایشان مقاطع زمانی زیر به عنوان اصلی ترین نقاط عطف در تاریخ خاورمیانه بوده اند: سال ۱۹۵۲ با توجه به کودتای مصر و شکل گیری نظم

دوقطبی پان عربیستی و کشورهای محافظه کار عربی؛ سال ۱۹۷۹ با توجه به پیروزی انقلاب اسلامی و پیمان صلح اسرائیل با مصر؛ ۱۹۹۱ با توجه به پایان جنگ سرد و تلاش برای ایجاد نظم هژمونیک؛ سال ۲۰۰۳ با توجه به جنگ عراق و تقویت نظم دوقطبی با ورود قدرتهای بین المللی؛ ۲۰۱۱ با توجه به وقوع خیزشهای عربی و بازگشت به تکثر در قطب بندی منطقه ای با خصوص با برجسته شدن محور اخوانی. با این حال با توجه به این دگرگونیها ویژگی بارز نظم منطقه ای در خاورمیانه در طول دهه های متعدد عدم تقارن راهبردی بوده که به خصوص با حضور و نقش آفرینی قدرتهای بین المللی در منطقه پررنگ تر شده است.

دکتر احمدیان در بخش دیگری از سخنان خود به بررسی تاثیرات جنگ اوکراین بر خاورمیانه از دو منظر ساختاری و داخلی کشورها پرداختند. به اعتقاد ایشان در سطح ساختاری یکی از مهمترین تاثیرات جنگ اوکراین به تشدید اختلافات و مناظره های داخلی در امریکا در خصوص نحوه حضور در خاورمیانه مربوط است. در این راستا در حالی که برخی همچنان به کاهش اهمیت خاورمیانه برای امریکا قایل هستند، برخی دیگر این منطقه را همچنان محل منازعه قدرتهای بزرگ می دانند و بر تقویت تعهدات امریکا در برابر شرکا در شرایط جدید تاکید دارند. ضمن اینکه افزایش اثرگذاری قدرتهای در حال صعود در خاورمیانه نیز به عنوان روند مهم دیگر محسوب می شود. به باور دکتر احمدیان جنگ اوکراین تاثرات متفاوتی بر کشورهای تولید کننده و مصرف کننده انرژی در خاورمیانه داشته و عدم تقارن را افزایش داده است. تحکیم ثبات اقتدارگرا، افزایش اثرگذاری بر روندهای منطقه ای و تلاش برای ایفای نقش جهانی از سوی برخی بازیگران منطقه ای در کشورهای تولید کننده انرژی مشهود بوده است. در مقابل در کشورهای وارد کننده انرژی می توان به افزایش فشارهای مالی و غذایی، افزایش نیازمندی این کشورها به صادر کنندگان انرژی و وابستگی بیشتر و امکان برهم خوردن نظم درونی و ایجاد چالشهای داخلی در کشورهایی مانند مصر اشاره کرد. بخش پایانی نشست نیز به ارایه پرسش ها و دیدگاههایی از سوی حاضران در جلسه مربوط بود که با ارایه نکات تکمیلی و جمع بندی سخنرانان محترم همراه بود.